

ONWEER OVER CHINA

Leesexemplaar

Hugo Van de Voorde

Onweer
over China

*Waarom het
China van Xi niet
dat van de Chinezen is*

P E L C K M A N S

*'Quand l'actualité rejoint l'histoire,
personne ne peut prédire la page que nous lirons demain.'*

CAROLINE FOUREST

INHOUD

Inleiding	7
Geopolitieke verkenning: de Aziatische Middellandse Zee	23
Deel 1 – De transitie van China naar de moderniteit	49
1. Waarom China rond 1800 de industriële revolutie miste	51
2. De Republiek China: de Japanse bezetting en de weerbaarheid van de Chinese Communistische Partij (1911-1949)	75
3. De zwarte tijd van het maoïsme en de machtsstrijd binnen de CCP (1949-1980)	109
Deel 2 – De postcommunistische transitie	131
4. De hervormingen van Deng Xiaoping en de repressie van Tiananmen (1980-2013)	133
Parentese: Is de Volksrepubliek een extractieve dan wel een inclusieve staat?	139
5. Xi Jinping: staatskapitalisme en totalitaire macht. De kloof tussen staat en samenleving (2013 – heden)	203
6. Bipolariteit, maar anders (2013 – heden)	275
Epiloog	329
Noten	335
Register	357

Inleiding

In onze tijd, bij het prille begin van de eenentwintigste eeuw, leeft onmiskenbaar een soort obsessie in verband met China. De euforie over de machtspositie van de Volksrepubliek China in de wereld is groot, niet alleen bij de bewoners van Zhongnanhai, de elitaire wijk in Peking waar de leiders van de Volksrepubliek wonen, maar ook bij de CEO's van de multinationale bedrijven die rekenen op oeverloze winstperspectieven op de Chinese markt. Euforie maakt allicht blind. Het gevoel voor maat is dan weg. Toch is de Volksrepubliek China onmiskenbaar een grootmacht. In de wereldeconomie rivaliseert het land met de Amerikaanse economie om het leiderschap. In Oost-Azië is het de onbetwiste nummer een. Japan en Rusland spelen er de tweede viool. Op geopolitiek gebied is dit continentale land een gamechanger. De mondiale machtsverhoudingen staan op losse schroeven. De wereld is niet langer het speelveld van één grootmacht. En de tijd dat de vs en de su decennialang in elk continent meedogenloos rivaliseerden, lijkt nu al heel lang voorbij.

DE TECHNOLOGISCHE SPRONG IN HET WESTEN ROND 1800

Al wat China doet of nalaat, wordt echter uitvergroot. China wordt als innovatiemachine op zijn minst als verbluffend voorgesteld en daar zal wel reden toe zijn. Toch is die verbazing over het feit dat een land, dat niet tot de westerse cultuur behoort, zulke duizelingwekkende opgang kan maken, tegelijk een signaal van misplaatst westers exceptionalisme. Historisch is dat een aberratie. Vanuit het langetermijnperspectief is de 'China Boom', de explosieve ontwikkeling van China sinds ongeveer 1980, helemaal niet verbazingwekkend. China beleeft in onze

China en zijn provincies

- Nationale hoofdstad
- Hoofdstad van een provincie of van een autonome regio
- (Grondgebied van) gemeenten
- Provincies
- Autonome regio's
- 1 Autonome regio van de Hui van Ningxia
- 2 Autonome regio van de Zhuang van Guangxi
- 3 Autonome regio van de Oeigoeren van Xinjiang

0 1000 km

tijd immers een renaissance, een wedergeboorte. Het is eeuwenlang het kernland van de wereldeconomie geweest. Rond 1800 heeft het die koppositie echter verspeeld. Waarom? Cruciaal was 1776, het jaar waarin James Watt de stoommachine heeft uitgevonden. Die uitvinding staat symbool voor de technologische sprong, die het Westen heeft aangegrepen om een eerste industriële revolutie uit te bouwen. In die verwezenlijking ligt een complete maatschappijstructuur en een heel cultureel klimaat besloten. Een nieuw tijdperk ging van start. Een groeiland, Groot-Brittannië, nam de leiding. In China, het kernland van de wereldeconomie, bleef het oorverdovend stil. Zo speelde het land niet alleen economisch zijn dominante positie kwijt, maar verloor het ook zijn geopolitieke primauteit. Groot-Brittannië vertaalde het nieuwe technologische niveau immers onmiddellijk in een ongezien militair vermogen. Geen enkel ander land in de wereld kon daartegen op. De Europese industriestaten overspoelden de andere continenten. Ze deelden ook China op in invloedssferen.¹

VERNEDERING ÉN REACTIE IN CHINA

In de eerste helft van de negentiende eeuw begon voor China 'het tijdperk van nationale vernedering'. De Opiumoorlogen en de ongelijke verdragen waren de exponent van die ontluisterende vernedering. Het pre-industriële uitzicht, dat in de vorige eeuw nog voor alle landen vanzelfsprekend was – ook voor de Europese – werd nu voorgesteld alsof het een typische tekortkoming was van het Chinese volk. De Chinese economie stagneerde. Het areaal cultuurland was te klein. De buitenlandse handel bleef beperkt tot Guangzhou (Canton). De industrie bleef op artisaan niveau steken. Er was dringend behoefte aan hervormingen en uitvindingen, als impuls voor een nieuwe opgang en bloei. De kloof met het Westen was diep en het superioriteitsgevoel van de westerse industriestaten was groot. Het feit dat China twee eeuwen lang in de wereld een land aan de periferie bleef, is wel verbazingwekkend.

Vanuit zijn duizenden jaren oude cultuurhistorische achtergrond heeft China echter met grote gedrevenheid die allesomvattende kloof willen wegwerken. Het ging uiteraard niet alleen om een technologische achterstand. De fall-out daarvan op de samenleving, in al haar sec-

toren en in al haar geledingen, was totaal: Beijing miste de transitie naar de moderniteit. In de nadagen van de Qing-dynastie is een eerste poging mislukt om de opgelopen achterstand in te lopen. Er zouden nog meerdere inhaalpogingen volgen. Het is als het ware de rode draad door de periode van ongeveer 1800 tot vandaag. De huidige euforie en de sinomania zijn dus begrijpelijk. Deng Xiaoping en Xi Jinping zijn de exponenten van China's generatieslange, intense streven en de voortrekkers van de succesvolle afronding van die collectieve obsessieve inspanning. Dat verhaal is meteen ook de rode draad door dit boek.²

STILLE TRANSFORMATIES

Door het verhaal heen is de tijdgebondenheid een sensatie. Zoals dat geldt voor elke andere samenleving is er ook voor het Chinese volk een intense verwevenheid op lange termijn met de evolutie op middel-lange termijn en met historische kantelmomenten. Daarenboven is het belangrijk dit epos dat China heeft beleefd, te vertellen tegen de achtergrond van het eigen tijdsbesef van de Chinezen. De relativisering van gebeurtenissen en Evenementen is in deze oosterse cultuurkring vanzelfsprekend. Voor mensen in het Westen is dat verbazingwekkend. François Jullien, filosoof aan de Sorbonne, is een uiterst betrouwbare gids om ons wegwijs te maken in dat oosterse tijdsbesef. In een merkwaardig essay, *Les transformations silencieuses*, wijst hij erop dat in de Chinese cultuur processen, duur en rijping (*maturation*) de essentie zijn. In de geschiedenis is er een diepe onderstroom van trage, stille transformaties aanwezig. Het gaat om subtiele rijpingsprocessen, die niet waar te nemen noch te volgen zijn. Via gebeurtenissen en evenementen treden die processen als het ware aan het licht. Ze zijn 'erupties' van die diepe onderstroom. Een gebeurtenis is voor Chinezen ook de uiterst geringe aanzet van een verandering. Alles in de natuur, in het leven van mens en wereld, ontwikkelt zich niet in termen van elementen-in-beweging, maar van factoren-in-correlatie (*yin en yang*) en het is vanuit de complementariteit van *yin* en *yang* dat de drijfkracht voor ontwikkeling, verandering en transformaties wordt geleverd. Het wezenskenmerk in al het bestaande is verandering. Niets blijft aan zichzelf gelijk, alles verandert onophoudelijk, zonder einde en onuitputtelijk. Maar de variabelen zijn onbekend. 'De optimale manier van bestaan bestaat erin te doen zoals

het water, dat zijn vorm aanpast naargelang van wat het aanraakt en van de toevallige kansen die het ontmoet.' Deze 'methode van het water' kan allicht verklaren hoe China erin geslaagd is zich te transformeren en zijn bestaan veilig te stellen. Het verklaart de ononderbroken historiek van het land. Deze Chinese visie op feiten en ontwikkelingen loopt als een rode draad door het verhaal van China, sinds ongeveer 1800, zoals het in dit boek profiel krijgt.³

ONWEER OVER CHINA

Onweer over China is intens verweven met het verhaal van het land. Dat China rond 1800 de industriële revolutie heeft gemist, is als een tsunami geweest, die dit continentale land heeft overspoeld en tot in zijn meest eigen en specifieke onderdelen en facetten heeft verstoord. Resultaat: deze tsunami heeft bij herhaling onweer gegenereerd. De keizers van de Qing-dynastie hebben vergeefs getracht de opgelopen decalage weg te werken. Het contrast met de ontwikkelingen in Japan was immens. Japan zou ook voor zwaar onweer zorgen. In 1894-1895 leed China een verpletterende nederlaag in de oorlog met Japan, een nederlaag die het Westen en China zelf met verstomming sloeg. In Oost-Azië is de nederlaag van China de meest betekenisvolle gebeurtenis van de negentiende eeuw geweest. Het was een vernedering, die de Chinese wereld veel dieper raakte dan het door het Westen opgelegde verdragssysteem. De nederlagen en vernederingen ten aanzien van het Westen waren al pijnlijk, maar uit handen van Japan waren ze ondraaglijk. Hadden de Japanners hun cultuur in de Nara- en Heianperiode immers niet aan China te danken? Leken de Japanners niet op de Chinezen? Gebruikten zij niet hetzelfde schrift? Wat was er gebeurd? Wat was er misgelopen? Japan was in de Meiji-periode (1867-1912) gemoderniseerd. Het had de westerse technologie gebruikt om uit te groeien tot een moderne industriestaat. De inhaalbeweging ten aanzien van het moderne Westen, die China pas zou afronden rond 2000, had Japan al rond 1900 tot stand gebracht! Het was ook een imposante militaire macht geworden, Japan versloeg niet alleen China (1895), maar ook Rusland (1905). Zo promoveerde het land tot dé imperialistische mogendheid van Oost-Azië. In 1895 verwierf het Taiwan ten koste van China en in 1919 bemachtigde Japan het schiereiland Shandong ten

coste van Duitsland. In 1902 sloot het land een maritiem verdrag met Groot-Brittannië. Japan had zich eeuwenlang China tot model gesteld. Nu richtte het zich op de Europese industriestaten. De sinocentrische wereldorde was voltooid verleden tijd.⁴

DE COMMUNISTISCHE TRANSITIE NAAR DE MODERNITEIT

Nadat het keizerrijk als gevolg van de revolutie van 1911 opgedoekt was, slaagden Sun Yat-sen en Chiang Kai-shek er evenmin in om de achterstand in te halen. Het onweer was te heftig. Krijgsheren, de burgeroorlog tussen nationalist en communisten en de Japanse bezetting vanaf 1937 doorkruisten hun beleid en verhinderden de noodzakelijke centralisatie van de macht.

Voor die machtscentralisering zorgden Mao Zedong en de CCP na 1949. Het nieuwe regime opteerde voor een communistische transitie naar de moderniteit. Ook hier was het onweer de spelbreker: totalitarisme en het utopische revolutieconcept van Mao hebben het leven van de Chinezen grondig verstoord; velen werden van het leven beroofd. Mao was een radicale ideoloog, die staat, economie en samenleving vanuit een extremistisch revolutieconcept wilde vormgeven. Als de revolutie haar vitaliteit wilde bewaren, de drijfkracht wilde blijven leveren voor de verwezenlijking van het communistische 'paradijs', dan moest de Chinese samenleving volgens Mao telkens opnieuw worden wakker geschud. Tijdens de Grote Sprong Voorwaarts (1958-1961) en de Culturele Revolutie (1966-1969) zijn tientallen miljoenen Chinezen omgekomen van de honger of ze werden geliquideerd. Tientallen dorpen werden ontvolkt en verdwenen van de kaart. De Chinese bevolking werd het slachtoffer van een nietsontziend, meedogenloos totalitair systeem. De kloof tussen het doel en de aangewende middelen was gigantisch groot. De Volksrepubliek stond aan de rand van de afgrond. Het onweer was striemend hard. In die tijden van anarchie was Mao de grote stoorzender. Het regime overleefde dankzij de Communistische Partij (CCP), een anker van stabiliteit. Eensgezinde steun voor Mao is er nooit geweest in de CCP. De communistische transitie naar de moderniteit was een fiasco.⁵

DE KAPITALISTISCHE TRANSITIE NAAR DE MODERNITEIT

Door de inhaalbeweging, die in de vroege jaren zeventig van de vorige eeuw in China werd opgestart, is de verwoede strijd tegen de rond 1800 opgelopen achterstand succesvol afgerond. Dat eigentijdse proces werd wel gestuurd door de CCP, maar staat haaks op de communistische transitie naar de moderniteit, die Mao voor ogen had. Nog scherper gesteld: het is een succes geworden, omdat het een postcommunistische transitie naar de moderniteit is geweest. Deng Xiaoping heeft geopteerd voor de uitbouw van een door de staat geleid kapitalisme. De leiders in Beijing noemen het een staatskapitalisme-met-Chinese-kenmerken. Xi Jinping mag dan al kiezen voor een soort neo-maoïsme, hij is zeker niet van plan te breken met het kapitalistische ontwikkelingsmodel dat Deng op de sporen heeft gezet.⁶

Kantelmomenten van cruciaal belang zijn het decennium 1970-1980 en de jaren 1978, 1989 en 2013. Dat Deng bij het opstarten van de transitie naar de moderniteit niet van nul is moeten beginnen, had hij te danken aan het communesysteem. Dat klinkt als vloeken in de kerk. Nochtans is het de realiteit. De commune was *'Mao's church'*, aldus sinoloog Joshua Eisenmann. Hoe kan het dan dat dat systeem de aanzet heeft gegeven tot de 'China Boom'?

In hoofdstuk 3 – 'De China Boom begon tien jaar vroeger (rond 1970)' – zullen we in extenso uitleggen dat het communesysteem van de jaren 70 een bijzonder belangrijke rol heeft gespeeld in het opstarten van de economische boom, die tien jaar vroeger is gestart dan algemeen wordt aangenomen.⁷

Tijdens dat decennium, meer bepaald in 1978, is Deng Xiaoping dus gerehabiliteerd. Dat was niet meer en niet minder dan een reactie op de ideologische waanzin van het maoïsme. Deng inspireerde zich op de laatste grote rede die Zhou Enlai op een topberaad in januari 1975 uitsprak, het *'Rapport over de werking van de regering'*. Het was een pleidooi voor een langlopend meerjarenplan. Tegen het einde van de eeuw moest een alomvattende modernisering van landbouw, industrie, defensie en van wetenschap en technologie worden voltooid. Het

is bekend gebleven als het programma van de ‘Vier Moderniseringën’. In dit kader lanceerde Deng ook het Opendeurbeleid. Bovendien creëerde hij vier Speciale Economische Zones, namelijk Zhuhai, Shenzhen, Shantou en Xiamen. Het waren als het ware labo’s, waarin geëxperimenteerd werd met kapitalistische productie- en beheermethoden. Het dogmatisme van Mao werd ingeruild voor hervormingen. De vrije markt kreeg de overhand. Deng presideerde feitelijk de overgang van een centraal geleide economie (CGE) naar een gedecentraliseerde markteconomie (GME). De afschaffing van het communesysteem en de decollectivering waren daar inherent aan. De binnenlandse ongelijkheid tussen de regio’s en de afhankelijkheid van China ten aanzien van het buitenland waren onafwendbaar.⁸

Voor dat nieuwe beleid was 1980 een erg belangrijk jaar. Twee kompanen van Deng Xiaoping, Hu Yaobang en Zhao Ziyang, kwamen aan de top in Beijing, de eerste als partijbaas en de andere als premier. Het hervormingsbeleid was een beleid van conservatieve modernisering. De Vier Moderniseringën waren slechts een middel. Het doel was de geloofwaardigheid en de legitimatie van het regime. Van een vijfde modernisering, namelijk van het politieke leven, was geen sprake. De ontuchtering bij de jongeren was groot.

HET BLOEDBAD VAN TIANANMEN

Vanaf 1987 begon het tij echter te keren. De economie raakte oververhit, galopperende inflatie, levensduurte en werkloosheid gingen hand in hand. Vriendjespolitiek en corruptie verziekten het hervormingsproces. De jacht op winstmaximalisatie creëerde enorme privéfortuinen en schandelijke ongelijkheid. De sociale onrust zorgde voor een groeiende crisissfeer. Deng opteerde voor crisismanagement, hij offerde Hu Yaobang op als partijbaas (1987) en ontnam Zhao Ziyang het beheer over de economie (1988). Dat was de prijs die hij betaalde voor een compromis met de weer machtiger geworden militante elite in de partijtop.

Het overlijden van Hu Yaobang (15 april 1989) was de aanleiding voor niet-aflatende demonstraties en studentenbetogingen, niet alleen in

het centrum van Beijing, maar in tal van steden in het hele land. Op 3 juni 1989 trof het Centrale Comité van de CCP de unanieme en anonieme beslissing om automatische wapens en tanks in te zetten tegen de demonstranten. Het bloedbad van Tiananmen (3-4 juni) was de aanzet tot de verrijzenis van het barbaarse China en van een eeuwenlange traditie die wil dat de regering in China vijandig staat ten aanzien van een machtsdeling met het volk. Het bevestigde dat Zhongnanhai – dat deel van de Verboden Stad waarin de leiders van het regime hun residenties hebben – bereid was de economische vooruitgang op te offeren om het machtsmonopolie van de communistische partij te vrijwaren. De meningsverschillen tussen pragmatici en militanten waren vergeten, de eensgezindheid over het doel primeerde. Het beleid van conservatieve modernisering werd zo bevestigd. Het bereikte compromis was duidelijk. De ‘oude garde’ in de CCP – de militante elite – was afkerig van hervormingen. De pragmatici verzoenden zich hiermee en overleefden het crisismoment. Deng Xiaoping nam de beslissing en leidde deze contrarevolutie. De repressie was meedogenloos. Historisch gezien zou het verkeerd zijn te zeggen dat Deng de opstand neersloeg. In feite waren de studenten niet in opstand gekomen. Ze wilden het regime immers saneren en zo versterken. ‘De stal moest worden uitgemest’ als het regime vitaal en geloofwaardig wilde blijven. Maar de kloof tussen het regime en het volk werd op een ontgoochelende en brutale manier bevestigd.⁹

In 1992 maakte Deng Xiaoping een opmerkelijke reis door Zuid-China. Hij moedigde de lokale kaders aan om zich te blijven inspannen om de economie te liberaliseren. Ho-fung Hung, sinoloog aan de Johns Hopkins University, formuleert het scherp: *‘De nieuwe politieke consensus was gebaseerd op de combinatie van een onbuigzaam autoritair bewind en een even onbuigzaam vermarkten van de economie’*. Dat zette de toon voor het verdere ontwikkelingspad van het land in de jaren 90 en daarna. De *crack-down* van 1989 blokkeerde de weg naar politieke liberalisering. Om het internationale isolement na de Tiananmen-repressie te doorbreken, dicteerden Jiang Zemin en Zhu Rongji – de door Deng gekozen nieuwe leiders uit Shanghai – een agressieve liberale economische agenda. Dat leidde tot sociale polarisering. De omvorming van de SOE’s (State Owned Enterprises) tot door winst gedreven bedrijven

impliceerde immers een massa ontslagen. De kloof tussen een stedelijk proletariaat en een klasse van nieuwe rijken, die de nieuwe sociale basis van de CCP vormde, groeide. Deng had de slogan van Mao ‘*Liever rood dan deskundig*’ veranderd in ‘*Rood én deskundig*’. De CCP rekruteerde steeds meer jong afgestudeerden. Ze werden uiteindelijk de ruggengraat van de nieuwe middenklasse. Vanaf 2001 konden privéondernemers lid worden van de CCP. Kapitalisme troef in China. Een autoritaire kapitalistische staat kwam in de plaats van de autoritaire communistische staat. De afbouw van de communistische weg naar de moderniteit werd voltooid.¹⁰

DE DIASPORA-CHINEZEN

De attractiviteit van China voor het globale kapitaal was groot. Het Tiananmen-compromis was een eerste pijler van de economische transitie van China. Het kapitaal van de diaspora-Chinezen was een tweede pijler. Tussen 1990 en 2004 kwam 71 procent van de FDI's (Foreign Direct Investments) uit Hongkong, Taiwan, Japan, Zuid-Korea en Singapore. China groeide uit tot de meest succesrijke transitie staat. De westerse consumptiegevoonten vonden hun weg in China. Dat heeft echter niet geleid tot een democratisch regime. Na Tiananmen besloot Deng ‘de economische groei van het Westen te imiteren’ en zijn innovatieve technologieën in te voeren. De verdere integratie van China in de wereldeconomie was ook een belangrijke doelstelling. Lenen of stelen van ‘het economisch modernere Westen’ was prima, maar ‘hij weigerde resoluut over te schakelen op het liberale en democratische waardesysteem’ van het Westen.¹¹ Deng gaf uitdrukkelijk prioriteit aan het behoud van de Chinese eigenheid. Professor Dani Rodrik onderstreept nog een ander aspect. De ‘China Boom’, die in tijden van neoliberale globalisering tot stand kwam, is in belangrijke mate te danken aan het feit dat China de principes van Bretton Woods bleef toepassen. Professor Rodrik bedoelt hiermee dat China – hoewel het in 2001 toetrad tot de WTO (World Trade Organization) – zijn economische en sociale doelstellingen zelf bleef bepalen. Zo behoedde het zich voor de excessen van de hyperglobalisering.¹²

HET CHINA VAN XI JINPING IS NIET DAT VAN DE CHINEZEN

Ook 2013 is voor het huidige China cruciaal geweest. In dat jaar heeft China definitief het innovatietijdperk opgestart, 'een scharnierjaar, waarin men ook van kwantiteit naar kwaliteit-eerst is overgestapt'. Het jaar ook waarin het merendeel van de Chinese studenten, eenmaal afgestudeerd aan Amerikaanse topuniversiteiten, terugkeerde naar China. Ze kozen er dus voor om in eigen land carrière te maken en niet in de Verenigde Staten.¹³

2013 is nog om een andere reden een kanteljaar geworden. Op 15 november 2012 heeft Xi Jinping de macht overgenomen van Hu Jintao. Deze generatiewissel aan de top is vreedzaam verlopen, in schril contrast met de gewelddadige machtstransities die voorheen troef waren. Xi Jinping heeft gebroken met nog een andere 'verworvenheid'. Hij ziet blijikbaar af van collectief leiderschap en vertikt het om zijn regeringsperiode te beperken tot twee ambtstermijnen. 2013 is dus het eerste volledige jaar waarin Xi Jinping heeft geregeerd. Sindsdien is duidelijk geworden dat we terecht kunnen spreken over de contra-reformatie van Xi Jinping. Hij wilde het beleid van Deng niet voortzetten, maar koos voor een soort neomaoïsme, dus voor een achterhaald ideologisch kader. Het 'fabrieksmerk' van Xi is de onmogelijke combinatie van Mao en Deng. Hij presideert een totalitair regime. Tolerantie is volledig verdwenen! Hij gebruikt spitstechnologieën om zijn machtsmonopolie te versterken: enerzijds is de sociale controle ten top gedreven, anderzijds heeft hij een technologische firewall opgetrokken, een digitale Grote Muur, om het Chinese volk te isoleren. Zijn wantrouwen ten aanzien van de bevolking is onwaarschijnlijk groot. Het China van Xi is niet dat van de Chinezen... Het communisme wordt in woorden beleden, maar niet langer in daden. Xi Jinping heeft het vervangen door een populistisch nationalisme. Taiwan en Japan zijn de voor de hand liggende zondebokken.¹⁴ Xi heeft het einde van een tijdperk ingeluid.¹⁵ Hij vervangt het autoritarisme van Deng door een totalitair regime à la Mao. Maar de dubbelzinnigheid die Deng heeft geïntroduceerd, namelijk de combinatie van een moderne economie met de politieke status quo van de eenpartijdictatuur, blijft intact. Anderzijds heeft hij de groei van China een nieuwe drijf-

kracht willen geven. De Volksrepubliek China is fragiel.¹⁶ De reoriëntering van Xi contrasteert met de desoriëntering van de Chinezen. Is er onweer op komst?

NIEUWE INZICHTEN

De eerste doelstelling van dit boek is aan te tonen dat de periode van ongeveer 1800 tot nu in de geschiedenis van China een onwaarschijnlijke samenhang vertoont. Het feit dat China rond 1800 de industriële revolutie gemist heeft, heeft als een tsunami gewerkt. Twee eeuwen lang heeft het land bij herhaling tevergeefs getracht om de decalage weg te werken en de transitie naar de moderniteit te realiseren. Niemand verwachtte dat het daarin zou slagen door de communistische weg op te geven en voor een kapitalistische ontwikkeling te kiezen.

De meeste aandacht in dit boek gaat naar de periode sinds ongeveer 1980, de tijd van de postcommunistische transitie. China heeft daarin twee fasen doorgemaakt. Deng Xiaoping heeft de drijfkracht geleverd voor een diepe, allesomvattende transformatie. Dat proces heeft ongeveer dertig jaar geduurd. Sinds 2013 heeft Xi Jinping een beleid opgestart, dat een versnelde ontwikkeling wil tot stand brengen. De defensieve, pragmatische aanpak van Deng is voltooid verleden tijd. Het China van Xi profileert zich als de dominante grootmacht van Oost-Azië en als een gamechanger op wereldvlak. Sinologe Elizabeth C. Economy zegt dat China een derde revolutie beleeft. Dat is wennen en gissen geblazen.

Tegelijk heeft deze transformatie sinologen en historici blijkbaar gestimuleerd tot diepgravend bronnenonderzoek. Dat heeft recent geleid tot een vloed China-publicaties. Zelf steunen we vooral op de lectuur van boeken, uitgegeven in de jaren 2015-2021. In dit geval gaat kwantiteit echter gepaard met kwaliteit. Nieuwe inzichten resulteren in een fijnstelling van de China-visie. Opvallend is dat in deze recente publicaties veel aandacht gaat naar continue ontwikkelingslijnen. Hoe dan ook is het de tweede doelstelling van dit boek om waar mogelijk verslag uit te brengen van de nieuwe inzichten en die te integreren in het verhaal, waarmee we getracht hebben de samenhang in de tumultueuze geschiedenis van China sinds ongeveer 1800 te evoceren.

De nieuwe inzichten zijn gespreid over de hele periode van rond 1800 tot vandaag. We verwijzen bijvoorbeeld naar de verklaring voor het feit dat China rond 1800 de industriële revolutie heeft gemist en waarom dat in Groot-Brittannië, een groeieland in de periferie van de wereldeconomie, wél is gelukt.

Een ander nieuw inzicht betreft aspecten van continuïteit tussen de Republiek China en de Volksrepubliek en tussen het beleid van de Guomindang en dat van de CCP. Zo wordt bijvoorbeeld gewezen op de impact van de Japanse bezetting op de weerbaarheid van de CCP en op de uiteenlopende penetratiegraad van de CCP in de verschillende regio's van China. De CCP is een baken van stabiliteit geweest in de tumultueuze geschiedenis van de Volksrepubliek. Het regime heeft er zijn overleving aan te danken. Vooral in de jaren toen de *'frénésie idéologique'* (Raymond Aron), de ideologische waanzin van Mao, China beheerste en verstoorde, was dat opvallend. De weerbaarheid van de CCP in die tijden van anarchie en chaos, van crises en geweldpleging, waar vooral de doorsnee-Chinees massaal het slachtoffer van was, was opmerkelijk. De CCP bezat blijkbaar het vermogen om niet in de pas te lopen met de 'Grote Roerganger'.

Een laatste voorbeeld... Recent historisch onderzoek heeft tot het inzicht geleid dat er een continue ontwikkelingslijn bestaat tussen de Mao- en de Deng-periode. In het Westen was het tot nog toe vanzelfsprekend dat de spectaculaire opgang van China begon met de Vier Modernisering en de Opendeurpolitiek van Deng Xiaoping. Maar... voor zijn moderniseringsbeleid is Deng niet van nul moeten beginnen. Op basis van uitvoerig bronnenonderzoek heeft sinoloog Joshua Eisenman aangetoond dat Deng heeft kunnen steunen op het rendement van de communes in de jaren 70. De communes, de productiebrigades en de productieteams waren toen de generators van welvaart op het platteland. Eisenman steunt op nieuwe bronnen en presenteert statistieken, die tonen hoe de productiviteit op het platteland in de jaren 70 snel en in het hele land groeide. Hij bewijst daarmee dat de conventionele visie dat de plattelandseconomie van China vóór 1978 ernstig in de problemen zat, kant noch wal raakt. En dat het dus wishful thinking is dat het land neoliberale impulsen nodig had om die

situatie te keren. Het conventionele verhaal situeert de start van de groei tien jaar te laat. 1980 betekende dus helemaal geen breuk, aangezien de stijging van de productiviteit en van de levensstandaard al begon in de vroege jaren 70.

De nieuwe inzichten die recent historisch onderzoek hebben opgeleverd, relativiseren orthodoxe visies en geven de doorstroming van de traditie en de continuïteit tussen verschillende periodes profiel. Bovenstaande items illustreren hoe kanteljaren en momenten van breuk door de feitelijke evolutie overbrugd werden. De trage geleidelijkheid van de historische evolutie zorgde voor rijping en stille transformaties (François Jullien). De gevoeligheid voor het spectaculaire en het sensationele heeft al te dikwijls het besef van de continuïteit verdrongen. Terwijl de interactie onmiskenbaar was.

HET GEDESORIËNTEERDE CHINA

De postcommunistische transitie naar een modern staatskapitalisme is door Xi Jinping op geen enkel moment in vraag gesteld. Integendeel. Om de vitaliteit van de CCP te garanderen heeft hij niet gearzeld om een totalitair neomaoïstisch regime te installeren. Je zou zelfs de stelling kunnen verdedigen dat de initiatieven in het buitenlands beleid en de stimulering van de interne consumptie instrumenten zijn om de eenpartijdictatuur te bevestigen en te versterken. In een van zijn essays stelt Liu Xiaobo – de mensenrechtenactivist, die in 2010 de Nobelprijs voor de Vrede ontving – dat *‘in China het Tijdperk van het Cynisme is begonnen... Trouw aan de traditie en aan gekoesterde waarden is verdrongen door loyaliteit aan alles wat materieel gewin oplevert.*¹⁷ De Chinezen zijn gedesorïenteerd...¹⁸

Op 29 oktober 2020 vergaderde het Centrale Comité van de CCP. Het lauwerde Xi Jinping als de grote Stuurman van de partij en van het land. Het formuleerde ook de ambities van China om uit te groeien tot een economische, militaire en culturele grootmacht. De wijze waarop Beijing de problemen in Hongkong heeft aangepakt, heeft de geloofwaardigheid van China echter aangetast. Recente ontwikkelingen hebben de argwaan nog vergroot. Getuige daarvan Beijings snoeiharde repressie van de Oeigoeren, de Han-kolonisatie van Xinjiang en de

INLEIDING

agressieve initiatieven in de Zuid-Chinese Zee. Ook interne uitdagingen hypothekeren de onaantastbaarheid van de CCP en van haar Stuurman. Niemand in de elite haalt het echter in zijn hoofd om de positie en de strategie van Xi Jinping nog maar in vraag te stellen. Voor Xi Jinping is dit blijkbaar *'a window of opportunity'*, een uitgelezen kans. Uitgerekend dergelijke onweerswolken illustreren de nood aan rustige vastheid en de onmisbaarheid van een sterke leider. Het Centrale Comité heeft deze analyse bevestigd. Xi's visie op de toekomst is blijkbaar alleenzaligmakend. Het is maar de vraag of het een valabele optie is om steeds meer Chinezen – ook de volgende generaties – om te turnen tot volgzame Delta's en Epsilon's (Aldous Huxley). Samuel Huntington heeft ooit gezegd dat niet de 'schok van de beschavingen' de grootste dreiging vormt voor de wereld, maar wel de imitatie van de westerse ontwikkeling door groeilanden als India en China...

Berchem, 8 juli 2021

Geopolitieke verkenning: de Aziatische Middellandse Zee

AZIË, EEN CONTINENTALE WERELD

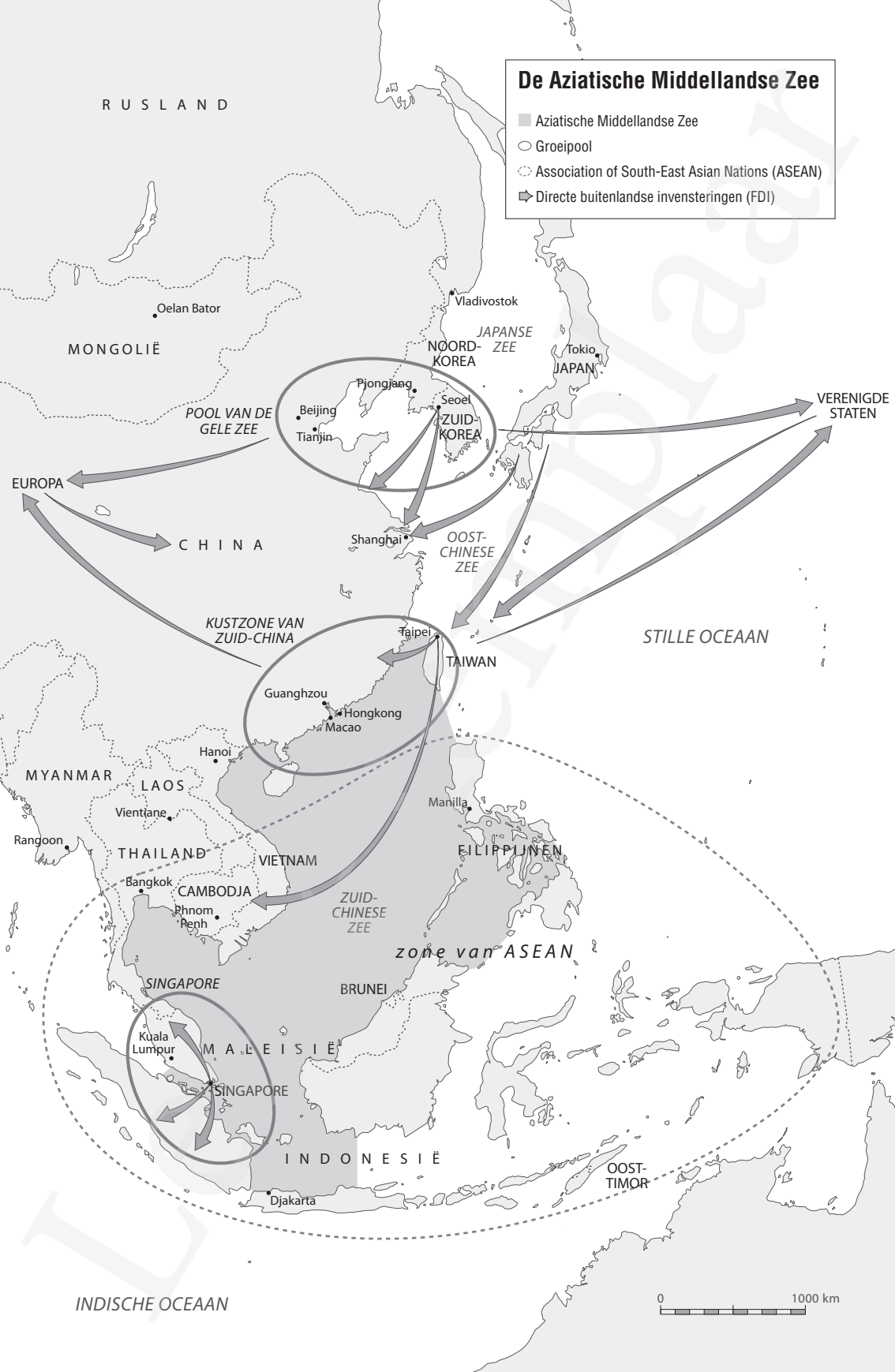
China is een continentaal land. Dat beeld overheerst. Het maakt deel uit van de onmetelijke Euraziatische landmassa. Een vrij scherpe klimatologische grens doorkruist dat immense continent. De Nederlandse historicus Jan Romein noemde het vochtige Zuid- en Oost-Azië, waar 90 procent van de Aziaten wonen, 'de binnenzone van Azië'. Het meestal dunbevolkte en droge noorden en westen noemde hij 'de buitenzone'. Op een kaart is de grens tussen binnen- en buitenzone heel gemakkelijk te volgen: 'een niemandsland van steppen, woestijnen, gebergte, dorre hooglanden en de naaldwouden van Sibirië'.¹ Op een politieke kaart valt het op dat de buitenzone van Azië gedomineerd wordt door Rusland. In de binnenzone zijn er uiteraard de giganten China en India en verder nog talloze staten en staatjes.

Rusland, China en India – staten van continentale omvang – zijn de hoofdrolspelers in het geopolitieke machtsspel, samen met Japan en... de Verenigde Staten van Amerika. Erg belangrijk voor de machtsverhoudingen is de Azië-Pacificruimte in Oost-Azië. De staten van het Verre Oosten maken deel uit van continentaal Azië én van de Azië-Pacific.

Verder bevat Azië nog de islamwereld en de Turkse wereld. Die Turkse wereld strekt zich uit van Turkije tot en met Xinjiang in het noordwesten van China. In die hele zone wonen Turkssprekende volken.²

De Aziatische Middellandse Zee

- Aziatische Middellandse Zee
- Groeipool
- ⊖ Association of South-East Asian Nations (ASEAN)
- ➔ Directe buitenlandse investeringen (FDI)

AZIË, EEN MARITIEME WERELD

In de publieke opinie leeft het geopolitieke cliché dat Azië een continentale wereld is. Azië omvat echter ook een maritieme wereld, die doorgaans heel wat minder de aandacht trekt. Vanuit het perspectief van Japan, bijvoorbeeld, is Azië de maritieme regio par excellence. En voor de vs is de Azië-Pacifieuwruimte van primordiaal belang. Dat levert een complementair beeld op. Azië krijgt zo een verantwoorde en correcte geopolitieke omschrijving.

De zeeën, van noord naar zuid, langs de oostelijke kust van het Aziatische continent, vormen een slanke S-curve, met daarin een keten van schiereilanden en eilanden. Zij zijn voor de geopolitieke verhoudingen even belangrijk als de continentale landen. In die maritieme zone hebben zich echte handelsnetwerken ontwikkeld. De geschiedenis van Azië is meestal beperkt gebleven tot een geschiedenis van landen. Een integrale geschiedenis van Azië bekommt men echter pas als men de verwevenheid en de connecties verrekent, waarvan die reusachtige maritieme zone steeds het toneel was en is en die constant de landsgrenzen doorkruist en overstijgt. Die maritieme corridor is de ‘interne zee van Azië’, aldus François Gipouloux. Die ‘Aziatische Middellandse Zee’ splitst als het ware China tussen enerzijds de kustzones, ongeveer 300 kilometer diep, en anderzijds de binnenlanden, tussen een landelijk continentaal China en een maritiem China. In de kustzone contrasteren ruimten waarin de landbouw nog overheerst, met open zones en steden, die tientallen miljoenen inwoners herbergen. In dat enorme langgerekte gebied domineren drie belangrijke polen. Eerst is er de regio van Shanghai, de belangrijkste Chinese haven en de financiële hub. Verder de provincie Guandong in het zuiden, met Guangzhou (Canton) als centrum. Zij vormt een ononderbroken geheel met Shenzhen en Hongkong. De derde pool is ten slotte de as tussen de hoofdstad Beijing en zijn haven Tianjin, gelegen op meer dan 150 kilometer. De tertiaire sector – diensten die te maken hebben met de regering van een immense staat – is er dominant.³

Laten we ook de langgerekte kustzone niet vergeten, die ongeveer 300 kilometer diep is. In Zuid-Azië is er de onmetelijke Indische Oce-

aan. Tussen deze oceaan en de Pacific liggen strategische zeestraten, zoals die van Malakka. In de maritieme wedloop met de vs volgt China al vele jaren een ‘tweeoceanenstrategie’. De Verenigde Staten van hun kant domineren al sinds 1945 de maritieme ruimte van Oost-Azië. Tot irritatie van de Volksrepubliek, die nu bouwt aan een spectaculaire vloot. Dat verontrust zijn buurlanden én India. Recent is er tussen India en Japan een samenwerking gegroeid, die hen in staat moet stellen een dam op te werpen tegen de Chinese expansie. Zij kunnen rekenen op de steun van tal van landen én van de vs. In het Verre Oosten is een wapenwedloop op gang gekomen, die bijzonder verontrustend is.

DE FRAGMENTATIE VAN LANDEN

Die opdeling tussen kustzone en binnenlanden is niet specifiek voor China, maar voor alle staten in dat hele gebied rond de corridor. Een netwerk van metropolen zorgt voor een economische dynamiek. Ook de voornaamste bevolkingskernen van Oost-Azië zijn overwegend maritiem. Die fragmentatie van landen is trouwens het basispatroon geweest van de eeuwenlange intra-Aziatische handel. De belangrijkste acteurs waren en zijn de steden en de bedrijven, niet de staten. Rivaliteit en samenwerking tussen zones binnen dat netwerk zorgen voor stuwning en drijfkracht. Die economische dynamiek was constant aan het werk in de ruimte van de ‘Aziatische Middellandse Zee’, maar ook – door de geschiedenis heen – tussen de Aziatische en de Arabische, de Indische en de Europese netwerken, aldus Gipouloux.

Vroeger waren de havensteden de onmiskenbare acteurs van de Chinese economische groei en van zijn modernisering en dat is nog steeds zo. En – onweerlegbaar – ook buitenlanders en bovenal de diaspora-Chinezen hebben daar een heel belangrijke rol in gespeeld. Dat was niet te danken aan concessies, verdragen en privileges, maar wel aan hun investeringen, technologie-transfers en hun knowhow van de wereldmarkt. Binnen die ‘interne Aziatische Zee’ heeft zich een mozaïek van minimarkten gevormd, flexibele entiteiten met wazige, onduidelijke grenzen en dus weg van strikte controles, opgelegd door formele staten. Dat was vroeger zo en dat patroon heeft een climax bereikt in deze tijden van digitalisering en internationale financiële stromen.⁴

DE ZUID-CHINESE ZEE

De positionering van China in deze situatie is dubbel. Economisch profiteert China van die fragmentatie, flexibiliteit en onduidelijkheid. Maar politiek vaart Xi Jinping een andere koers. Hij opteert voor een versteviging van de autoritaire staat. Dat resulteert in een bijzonder dubbelzinnige situatie. Beijing 'eet van twee walletjes'. De opmars van de metropolen in de kustzone – denk zeker aan financiële hubs als Shanghai en Hongkong – is onomkeerbaar. Maar kosmopolitische microsamenlevingen, afgestemd op internationale handel en geïntegreerd in de globalisering, staan in een kwaad daglicht bij de centrale overheid. En dat is op zijn zachtst uitgedrukt. Denk maar aan de recente besluiten van het Nationale Volkscongres in verband met de autonomie van Hongkong (2020-2021). Beijing negeert blijkbaar het feit dat diversiteit en culturele rijkdom integraal deel uitmaken van de Aziatische erfenis. Handel heeft altijd de dialoog tussen tradities, culturen en beschavingen gevoed.

Tweede tegenstroom ten opzichte van het nieuwe centralisme is het feit dat ook een eigen, inlandse dynamiek de economie voortstuwt. Het is een dynamiek van de markt, die van onderuit is gegroeid en dus niet te danken is aan enige tolerantie van overheidswege.

Dit heeft allemaal concrete gevolgen voor het beleid van Beijing. Het beleid is bijzonder diffuus. Beijing heeft zich zeker tot doel gesteld een maritieme grootmacht te worden. Zijn recente vlootbouw laat daarover geen twijfel. Het keert zich dus naar de maritieme economische corridor en wil daar de dominante zeemacht zijn. Het wil bovenal zijn tweeoceanenstrategie waarmaken, afgestemd op de Pacific en de Indische Oceaan. Duurzame economische groei veiligstellen betekent inderdaad dat de vlotte aanvoer van grondstoffen en van petroleum uit het Midden-Oosten verzekerd moet zijn. De Perzische Golf, de Indische Oceaan – waar India een strategische positie inneemt – en de Zeestraat van Malakka beheersen is dan van cruciaal belang. Vandaar ook de agressiviteit van China in de Zuid-Chinese Zee. Beijing maakt daar aanspraak op internationale wateren en eilanden. De Zuid-Chinese Zee omvat 1.351.000 vierkante mijl en is rijk aan olie en gas. Jaarlijks passeren er vijf triljoen handelsschepen. Zes staten in de regio – China,

Taiwan, Brunei, Maleisië, Vietnam en de Filipijnen – claimen soevereiniteit over eilandketens en atollen. De conflicten gaan vooral over de Spratly- en de Paracel-eilanden. China maakt aanspraak op niet minder dan 80 procent van de Zuid-Chinese Zee, een ruimte die min of meer wordt aangegeven door de zogenoemde ‘Nine Dash line’. Het is een demarcatielijn, die dateert uit de jaren 30. Ze wordt weergegeven op een kaart van de Republiek China uit 1947. Beijing aarzelt niet om een nieuwe cartografie van het gebied aan te maken, nieuwe kaarten dus om historische rechten aan te tonen... In 2013 dreef Beijing het zover om zeventien keer meer gebied op te eisen dan de andere zes staten samen. Het startte ook met de militarisering van bepaalde eilanden. Zo legden de Chinezen op de Spratlys (de Nansha-eilanden) startbanen aan, trokken ze militaire gebouwen op en installeerden er artillerie. China bouwde zelfs artificiële eilanden. Conflicten met Vietnam en met de Filipijnen konden niet uitblijven. In juli 2016 diende Manilla een klacht in bij het Permanent Court of Arbitration. Dat Hof veroordeelde de Volksrepubliek, aangezien zijn extreem ruime aanspraken op geen enkele historische of wettelijke basis berusten. Xi Jinping verklaarde onmiddellijk dat hij de uitspraak niet erkende. Chinese hoge ambtenaren noemden de rechters vooringenomen.⁵ De United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS) was plots van geen enkele waarde meer. Een vergelijkbaar conflict brak in de late jaren 70 uit in de Oost-Chinese Zee tussen Beijing en Tokio over de Senkaku-eilanden (Diaoyu-eilanden). De commentaar van Deng Xiaoping toen klinkt nu onwaarschijnlijk: *‘Het heeft geen belang. We kunnen dit probleem voor een tijd, zeg maar tien jaar, “begraven”. Onze generatie is niet wijs genoeg om gemeenschappelijke oplossingen te vinden voor deze kwestie. Van onze kant zal de volgende generatie ongetwijfeld wijzer zijn.’*

DE MACHTSPOLITIEK VAN BEIJING

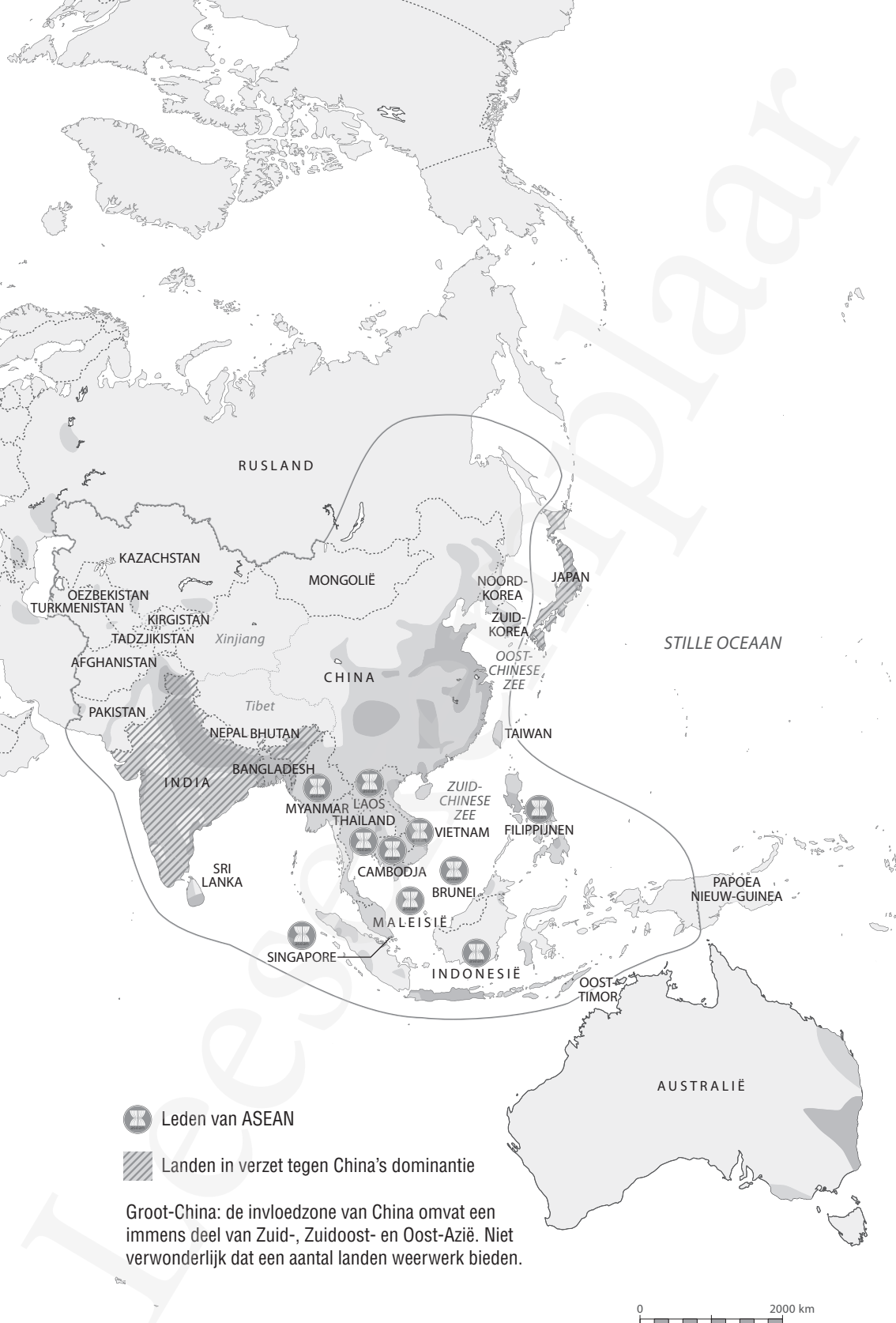
Intussen wordt die volgende generatie geconfronteerd met een nieuwe situatie. Zo is bijvoorbeeld de dertigjarige cyclus van de China Boom (1980-2010) – met jaarlijks economische groeipercentages van ongeveer 10 procent – voorbij. De CCP dreigt zijn legitimiteit te verliezen. Een nieuwe drijfkracht is nodig om een tweede groeicyclus op gang te trekken. Xi Jinping voert dan ook een beleid dat andere doelen stelt.

Deng Xiaoping opteerde voor 'a low profile', alleen een rustige internationale context gaf volgens hem de economie de ademruimte om te groeien. Het kwam er dus op aan op de oceaan van de wereldpolitiek zo weinig mogelijk golven te maken ('*abide time*'). Xi Jinping daarentegen regeert over een China dat een reus op het wereldtoneel is geworden, maar intern erg fragiel is en economisch voor immense uitdagingen staat. De interne spanningen en uitdagingen vertaalt hij in een zelfbewuste, agressieve buitenlandse politiek. De maritieme machts-explosie in de 'Aziatische Middellandse Zee' is daar onderdeel van. Dat alleen garandeert China complete veiligheid voor de doorvaart van de zeestraat van Malakka en voor de verdere ontwikkeling van zijn tweeoceanenstrategie.

Strategisch gezien is de dominantie in de Indo-Pacific cruciaal voor de vlotte aanvoer van energie en grondstoffen en voor de export van afgewerkte producten. Beijing schuwt het niet militaire middelen in te zetten om zijn vermeende maritieme soevereiniteit te realiseren. Daarbij beperkt het zich niet tot de Oost- en Zuid-Chinese zeeën. Denk maar aan de uitbouw van nieuwe havens, zoals Gwadar (in Baluchistan, Pakistans armste provincie). Er zijn nu ook Chinese militairen aanwezig in Djibouti. Vanuit deze militaire basis controleert het – samen met Amerikaanse, Italiaanse, Franse en Japanse troepen – de zeestraat van Bab-al-Mandeb. Het is allicht een precedent voor andere militaire bases in Pakistan of in Cambodja. Tegelijk zoekt China nieuwe allianties in Centraal- en Zuid-Azië. Beijing wil er ook bondgenoten van de Verenigde Staten 'lijmen'. De aantrekkingskracht van het Chinese politieke systeem is echter zwak. Het interne totalitarisme en de harde externe ambities ondermijnen zijn pogingen om zich een softpowerimago aan te meten. Inzake 'soft power' is de Volksrepubliek nog een dwerg.⁶

WASHINGTON EN BEIJING

Hoeft het te verbazen dat een aantal staten in de regio, geconfronteerd met de arrogantie van Xi Jinping, de steun zoeken van de Verenigde Staten? De Verenigde Staten zijn een Aziatische mogendheid. Die machtspositie hebben ze sinds de tweede helft van de negentiende eeuw systematisch uitgebouwd. De beleidsmensen in Washington

 Leden van ASEAN

 Landen in verzet tegen China's dominantie

Groot-China: de invloedzone van China omvat een immens deel van Zuid-, Zuidoost- en Oost-Azië. Niet verwonderlijk dat een aantal landen weerwerk bieden.

vrezen terecht dat China de machtsbalans in het oostelijk halfrond aan het wijzigen is. Er wordt een verbeterde strijd gevoerd om de hegemonie in Oost-Azië, maar dat heeft een continentale en een maritieme kant. Oost-Azië is hoe dan ook het machtscentrum van de wereldpolitiek geworden. De 'Aziatische Middellandse Zee' is er het epicentrum van. Decennialang waren de vs er de dominante macht. Nu is de status quo doorbroken. Door de opkomst van de Volksrepubliek China is er een machtsstrijd gegroeid. De twee grootmachten staan nu tegenover elkaar. Net zoals de vs eertijds de dominantie van de Sovjet-Unie in Europa verhinderden, bieden ze nu weerwerk tegen China en willen ze voorkomen dat Beijing de lakens uitdeelt in Oost-Azië.⁷ De angst voor China is reëel, zeker bij tal van landen in de regio. Daar speelt Washington uiteraard op in. Hoe gedraagt China zich voortaan als grootmacht in Azië? De vs stellen vast dat de opkomst van een 'Groot-China' in Centraal-Azië, de Indische Oceaan, Zuidoost-Azië en de westelijke Pacific stilaan vorm krijgt.⁸ Zij willen voorkomen dat China de hegemoon wordt van het oostelijk halfrond. De Amerikaanse zee-macht is in de zeeën van Azië-Pacific nog steeds ongenaakbaar, maar de dreiging van conflicten is onmiskenbaar. Om dat te counteren rekent Washington op een versterkte samenwerking met zijn bondgenoten in het gebied. Het heeft een averechtse 'Grote Muur' uitgebouwd, een goed georganiseerde keten van bondgenoten in een eerste eilandenketen, gevormd door het Koreaanse schiereiland, de Koerilen-eilanden, Taiwan, de Filippijnen, Indonesië en Australië. Het is een soort 'wachttorens' om toe te zien op de toegang van China tot de Pacific en die zo nodig te blokkeren. De stevige machtsgreep van China op de Zuid-Chinese Zee – zijn 'toegangspoort' tot de Indische Oceaan – blijft evenmin onbeantwoord. Belangrijke Amerikaanse bondgenoten vragen uitdrukkelijk dat de u.s. Navy en de Air Force optreden in de regio, in samenwerking met de eigen troepen. Het 'Garrett Plan' – genoemd naar kolonel Pat Garrett – is de gezamenlijke strategie. Doelstelling is 'de Chinese strategische macht te counteren, zonder rechtstreekse militaire confrontatie uit te lokken'. Een eerste pijler hierin is het strategische belang van Oceanië, Guam, de Caroline-eilanden, de Marshall-eilanden, de noordelijke Marianeneilanden en de Solomoneilanden. De Anderson Air Force Base op Guam is het commandocentrum. Deze 'keten' strekt zich dicht bij Oost-Azië uit en toch

buiten de zone waarin China mogelijk de toegang van Amerikaanse oorlogsschepen weigert.

De spectaculaire expansie van Amerikaanse marineactiviteiten in de Indische Oceaan vormt de tweede pijler in de Garrettstrategie. Het gaat om bases op de Andamaneilanden, de Comoren en de Maldiven en op Mauritius, Réunion en de Seychellen. Diego Garcia, een atol van 25 km², vormt de centrale draaischijf van die Amerikaanse dominantie in de Indische Oceaan.⁹

Angst en onzekerheid ten aanzien van China domineren. Regionale zeemachten als Japan en India versterkten, samen met de U.S. Navy, hun onderlinge banden en organiseren jaarlijks gezamenlijke maritieme oefeningen, de zogenoemde Malabar-manoeuvres. India en Japan sloten in 2016 een verdrag voor maritieme samenwerking. Zuid-Korea, Japan en India bouwen verwoed aan hun vloot. Zij voelen zich immers steeds meer bedreigd door de spectaculaire machts groei van China. In de Indo-Pacific woedt een maritieme wapenwedloop, die alsmaar intenser wordt. De in mei 2021 georganiseerde manoeuvres (ARC21) – zowel te land als ter zee – illustreren de intensiteit van deze wedloop en het feit dat Japan en Australië, de VS en Frankrijk weerwerk bieden aan de machts groei van China in de Indo-Pacific. Tijdens deze manoeuvres hebben de betrokken legereenheden een herovering gesimuleerd van een eiland in de Pacific dat in handen van China gevallen zou zijn. De ARC21-manoeuvres (11-16 mei 2021) waren duidelijk bedoeld als een ‘waarschuwing aan China’, te weten *‘het belang van de vrijheid van navigatie en van het respect voor het internationale recht’*. *‘Wij vormen op dat punt een gemeenschappelijk front met onze partners Japan, de VS, Australië en India. De staten van de Indo-Pacific zijn onze burens’*, aldus admiraal Pierre Vandier, stafchef van de Franse marine. Dat Frankrijk zich ook mengt in deze mondiale regio hoeft niet te verbazen: *‘De Europese landen engageren zich steeds meer in deze regio als reactie op de recente machts groei van China en op zijn agressiviteit in de Zuid-Chinese Zee’*, aldus een analyse van Akitoshi Miyashita, professor internationale politiek aan de universiteit van Sophia in Tokio. Je kunt deze ontwikkeling ook zien als een informele uitbreiding van de *Quad*, het samenwerkingsverband inzake internationale veiligheid tussen de VS, Australië, Japan en India. Voor China is de *Quad* een *‘Aziatische NAVO’*. Op 13 mei 2021 ver-

scheen in de *China Daily*, de spreekbuis van de Chinese regering, een scherpe reactie: ‘*Het is een vergissing die zware gevolgen kan hebben indien de vs en zijn bondgenoten de situatie verkeerd inschatten en denken dat ze militaire middelen kunnen inzetten om China te dwingen af te zien van de verdediging van zijn fundamentele belangen.*’¹⁰

VAN DE ATLANTISCHE ALLIANTIE NAAR DE INDO-PACIFIC

President Barack Obama was van oordeel dat de spil (*‘the pivot’*) van het buitenlands beleid van de vs in Azië moest liggen. Volgens hem was de machtsverschuiving als gevolg van de China Boom een realiteit. Een reactie was zeker de vorming van het Trans Pacific Partnership (TPP). Het TPP zou als brug fungeren tussen Azië en Amerika. Obama’s beleid was opmerkelijk consistent. Deze president begreep dat de Verenigde Staten een strategisch kader nodig hadden om weerwerk te bieden tegen de China-uitdaging. China is immers een langetermijnuitdaging. De terugtrekking van de vs uit de TPP toont dat zijn opvolger dat niet heeft begrepen. De hele saga rond de Zuid-Chinese Zee illustreert ten overvloede dat de bondgenoten de grootste sterkte zijn van Amerika in zijn machtsstrijd met China. Het *‘America first’* – zeker zoals Donald Trump dat invulde – hield in dat de vs het leiderschap in de wereld opgaven. Bondgenoten werden door Washington geschoffeerd. Waar het maar kon, haastte Beijing zich om van dat vacuüm gebruik te maken. En Vladimir Poetin is al jaren Xi Jinpings trouwe secondant. Hopelijk maakt president Biden de fouten van zijn incompetent voorganger goed. Dat zou de Aziatische bondgenoten van de vs opnieuw perspectief bieden.

DE ARCTISCHE OCEAAN

Tot daar de ontwikkelingen in Oost- en Zuidoost-Azië en in Zuid-Azië. Laten we nu focussen op de geopolitieke verhoudingen in Noord- en Centraal-Azië. De Arctische Oceaan bijvoorbeeld geniet in deze tijden heel wat belangstelling. In de eerste plaats omdat de klimaatopwarming voor gevolg heeft dat het Arctische ijs smelt en de oceaan bevaarbaar wordt. Drie scheepvaartroutes voegen een dimen-

sie toe aan de globale handel. Ze zijn een alternatief voor de traditionele zeeroute door de Zeestraat van Malakka. Dat betekent meteen een belangrijke tijdswinst voor het cargotransport. Denemarken en China overleggen om die routes gezamenlijk uit te baten. China zou zich dan ook minder zorgen hoeven te maken over de veiligheidsproblemen rond de doorvaart in het zuiden. Het beheer van het hele Arctische gebied berust bij de Arctic Council. Acht Arctische landen, namelijk Canada, Denemarken, Finland, IJsland, Noorwegen, Rusland en Zweden, maken deel uit van die Raad. China is geen lid, maar heeft er sinds mei 2013 een observatorstatus. Heilongjian, de meest noordelijke provincie, ligt op ongeveer vijftienhonderd mijl van Arctica. Toch mengt China zich in het beheer van deze oceaan. Elizabeth Economy citeert in dit verband de Chinese admiraal Yin Zhuo: *‘Arctica boort toe aan alle volken in de wereld. Geen enkele staat heeft er dus soevereiniteit over... China moet een onontbeerlijke rol spelen in de exploitatie, vermits het een vijfde van de wereldbevolking telt.’*¹¹ China beroept zich dus feitelijk op het standpunt, vertolkt in de United Nations Convention on the Law of the Sea, dat stelt dat de Arctische Oceaan een gemeenschappelijke zeeweg is voor de internationale scheepvaart. Dat illustreert voortreffelijk de dubbelzinnigheid van Beijings beleid. Als het gaat om zijn belangen in de Zuid-Chinese Zee miskent het schaamteloos de legitimiteit van de internationale wetgeving. Als open scheepvaart in de Arctische Oceaan aan bod komt, beroept het zich daar wel op. In beide gevallen gaat het natuurlijk over zoveel meer dan scheepvaart, meer bepaald om bodemrijksdommen. De ondergrond van Arctica bevat niet alleen een derde van de mondiale aardgasvoorraden, maar ook uranium en zeldzaam aardmetaal. Als China wereldleider wil worden in propere technologieën, is zeldzaam aardmetaal (*‘rare earths’*) van vitaal belang, aldus Elizabeth Economy. Groenland is immers in staat om aan 25 procent van de wereldvraag te voldoen. Het haalt neodymium en lithium, uranium en thorium uit zijn bodem. China haast zich om met Groenland samen te werken. Het is natuurlijk niet de enige kaper op de kust. In augustus 2019 vroeg de toenmalige president Trump in volle ernst aan Denemarken of Groenland niet te koop was! Begin april 2021 hadden in Groenland parlementsverkiezingen plaats, die grote interesse wekten in de vs, China en Rusland en bij internationale mijnbouwbedrijven. Ze hoopten dat de partijen die

opkwamen voor de zelfstandigheid van Groenland met de overwinning zouden gaan lopen. Mocht Groenland zelfstandig worden, dan zou het allicht kwetsbaarder zijn, minder weerbaar voor de aspiraties van deze drie kapers op de kust... Het was evenwel de Groene Partij Inuit Ataqatigiit (IA) die won. Ze behaalde 37 procent van de uitgebrachte stemmen en stelde meteen de sluiting van het mijnbouwbedrijf Kvanefjeld in het vooruitzicht, omwille van de milieuvervuiling...

Het Polar Research Institute in Shanghai telt duizend personeelsleden. Vijf leden van de Arctic Council – Zweden, Finland, Noorwegen, Denemarken en IJsland – hebben onderzoekscentra uitgebouwd, waarin werkgroepen relevante sessies organiseren. Beijing heeft interesse om eraan deel te nemen. De spanningen en betwistingen in verband met de Arctische Oceaan tonen nog maar eens aan dat China stevast toont dat het een maritieme grootmacht is. Het risico bestaat dat China dan in aanvaring komt met Rusland. Ook de vs spelen hierin mee. Het perspectief op een *Very Cold War* wordt dan reëel. De Russen zijn hun Noordelijke Vloot aan het uitrusten met dertien nieuwe schepen. Waar Rusland zich tot nog toe nauwelijks zorgen hoefde te maken over de veiligheid van zijn noordelijke grens, wordt die als gevolg van de klimaatwijziging en de opening van een noordelijke zeeroute een dwingende zorg voor Moskou. *‘In zekere zin heeft Rusland er nieuwe externe grenzen bijgekregen, die beschermd moeten worden tegen mogelijke agressors’*, aldus het Duitse Institute for International and Security Affairs, een denktank in Berlijn. Want van de vijf staten met betekenisvolle Arctische kusten – Canada, Denemarken, Noorwegen, Rusland en de vs – heeft Rusland veruit de grootste kust. De militaire opbouw van Moskou in de Arctische zone stond ook al op de agenda van de ontmoeting in Reykjavik tussen Antony J. Blinken, minister van Buitenlandse Zaken van president Biden, en zijn Russische ambtgenoot Sergey Lavrov (midden mei 2021). De tegenstelling in de standpunten is stuitend. Rusland heeft in de Arctische zone een indrukwekkende militaire aanwezigheid uitgebouwd, namelijk Trefoil Base op Franz Josef Land. Moskou is ook zinnens om schepen die gebruikmaken van de noordelijke zeeroute in de Arctische Oceaan tol te laten betalen. De vs, daarentegen, beschouwen de doorvaart als een internationale handelsroute waarop vrijheid van navigatie geldt. Het is het standpunt dat

ze ook in de Zuid-Chinese Zee van toepassing achten. Een nieuw perspectief op *a Very Cold War*.¹²

MACHTSVERSCHUIVINGEN IN AZIË

Sinds 1945 zijn er twee cruciale machtsverschuivingen in Azië geweest en de Volksrepubliek China is in beide de grote winnaar geworden.

De eerste was de machtsverschuiving van Japan naar China. Het 'Japanse mirakel' van de jaren 80 lijkt al ver weg. Eerst volgde de stagnatie van de jaren 90. Toen de economische groei vanaf 2004 weer aanzette, werd Japan in 2011 grondig verstoord door de nucleaire ramp van Fukushima. In diezelfde periode beleefde China zijn eerste dertigjarige groeicyclus, die Deng Xiaoping rond 1980 op gang had getrokken. De economische machtsstrijd tussen China en Japan was onvoorstelbaar, bovendien was er ook nog een onverwerkt oorlogsverleden (1937-1945). Sindsdien bloeit in beide landen een populistisch nationalisme. Dat verdoezelt in China dat het communisme er plaats heeft moeten ruimen voor het kapitalisme. In Japan was het window-dressing, het trachtte de bevolking af te leiden van de economische en nucleaire uitdagingen.

De tweede machtsverschuiving was de implosie van de Sovjet-Unie in december 1991. Voordien domineerde de su de Euraziatische landmassa. Na de implosie was Rusland een stuk minder Aziatisch geworden. Het land had zijn Aziatische grondgebied met 20 procent zien inkrimpen. Zijn Aziatische bevolking daalde van 75 naar 30 miljoen inwoners. De zuidgrens van Rusland lag voortaan 1000 kilometer meer noordwaarts. De Centraal-Aziatische deelrepublieken van de Sovjet-Unie werden onafhankelijke staten. In het gebied van de Kaspische Zee, die vroeger een Russische binnenzee was, is Rusland voortaan een van de vijf staten die geïnteresseerd zijn in de bodemrijksdommen.¹³

De transformatie in de machtsverhoudingen was enorm. Het resultaat van heel die ontwikkeling is een omgekeerde relatie met China. Eertijds was China een ontwikkelingsland, politiek en militair zwak. Nadien werd China progressief, modern, dynamisch en succesvol en